

УДК 343.985

В.В. Коваленко

кандидат юридичних наук, доцент,
начальник кафедри криміналістики
(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренк)

А.С. Кудінов

ад'юнкт кафедри криміналістики
(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренк)

ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРАДІЖОК НАФТИ ТА НАФТОПРОДУКТІВ ІЗ МАГІСТРАЛЬНИХ ТРУБОПРОВОДІВ

В статті розглянуто судові експертизи, що призначаються на початковому етапі розслідування крадіжок нафти та нафтопродуктів із магістральних трубопроводів. На підставі аналізу матеріалів слідчої, судової та експертної практики виявлено низку недоліків, притаманних процесу їх призначення. Запропоновано типовий перелік судових експертиз, призначення яких є оптимальним для розширення та формування доказової бази винності підозрюваних на початковому етапі розслідування зазначеного різновиду злочинних посягань.

Ключові слова: судова експертиза, крадіжка, нафта, нафтопродукти, магістральний трубопровід.

В статье рассмотрены судебные экспертизы, которые назначаются на первоначальном этапе расследования краж нефти и нефтепродуктов из магистральных трубопроводов. На основании анализа материалов следственной, судебной и экспертной практики выявлен ряд недостатков, присущих процессу их назначения. Предложен типовой перечень судебных экспертиз, назначение которых является оптимальным для расширения и формирования доказательственной базы виновности подозреваемых на начальном этапе расследования указанной разновидности преступных посягательств.

Ключевые слова: судебная экспертиза, кража, нефть, нефтепродукты, магистральный трубопровод.

In the article are considered to forensic examinations which are appointed on the primary stage of investigation of thefts of oil and oil products from

main pipelines. On the basis of analysis of materials of investigation, judicial and expert practice the row of defects, inherent to the process of their setting is educed. The model list of judicial examinations setting of which is optimal for expansion and forming of evidential base of guilt suspected on the initial stage of investigation of the indicated variety of criminal trespasses is offered.

Key words: forensic examination, theft, oil, oil product, main pipeline.

Призначення та проведення судових експертиз є однією з найбільш поширених та дієвих форм використання спеціальних знань на початковому етапі розслідування крадіжок нафти та нафтопродуктів із магістральних трубопроводів. Їх результати дозволяють слідчому отримати дані, необхідні для встановлення ознак злочину, виявлення та викриття осіб, причетних до його вчинення, належної кваліфікації їх дій та формулювання обвинувачення, висунення та перевірки слідчих версій, проведення слідчих дій, визначення розміру завданої шкоди¹.

Знання слідчим переліку, можливостей, завдань і об'єктів експертиз, типових для розслідування будь-якої категорії злочинів, має велике значення не лише для правильної підготовки матеріалів для її проведення, але й для ефективного провадження кола інших слідчих дій (зокрема огляду місця події, обшуків, виїмок тощо), від чого багато в чому залежать як результати самої експертизи, так і успіх розслідування кримінальної справи в цілому. В цьому контексті цілком справедливими є твердження тих вчених, які наголошують на необхідності викладення в кожній окремій методиці розслідування переліків експертиз, типових для розслідування даної категорії злочинів, із зазначенням типізованої системи запитань, що вирішуватимуться експертами², а також переліками матеріалів (і вимогам, котрі до них ставляться), необхідних для повного та всебічного дослідження. Це

¹ Див.: Шепель В.А. Расследование краж нефтепродуктов, совершаемых при их хранении и транспортировке: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.06.09 "Уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность" / В.А. Шепель. – Омск, 2004. – С. 22.

² Косарев С.Ю. История и теория криминалистических методик расследования преступлений: [монография] / С.Ю. Косарев; Ассоц. юрид. центр; [под ред. В.И.Рохлина]. – СПб.: Изд-во Р. Асланова "Юрид. центр Пресс", 2008. – С. 325-326.

систематизує та впорядковує діяльність слідчого з призначення експертизи¹.

Питанням використання можливостей судової експертизи в кримінальному судочинстві присвячено праці таких видатних вчених, як А.І. Вінберг, В.Г. Гончаренко, В.А. Журавель, Є.П. Іщенко, А.В. Іщенко, В.К. Лисиченко, О.Р. Росинська, М.В. Салтевський, М.Я. Сегай, В.К. Стрінжа, В.Ю. Шепітько та багатьох інших. Їхніми зусиллями була створена значна теоретична та методична база для розробки положень, які стосуються прикладного використання судових експертиз в залежності від різновиду злочину, що розслідується. Разом із тим, на сьогодні в криміналістичній літературі відсутні адаптовані до сучасних потреб практики рекомендації, стосовно оптимального типового переліку експертиз, які необхідно призначати на початковому етапі розслідування крадіжок нафти та нафтопродуктів із магістральних трубопроводів. Зазначена обставина на практиці призводить до того, що по вилученим об'єктам не завжди призначаються відповідні експертизи.

Аналіз слідчої, судової та експертної практики свідчить, що призначенню та проведенню експертиз на початковому етапі розслідування зазначеної категорії злочинів притаманно чимало недоліків, більшість з яких призводило до неповноти сформульованих висновків і, як наслідок, до необхідності призначення додаткових експертиз, що тягло за собою необґрунтоване затягування строків досудового слідства. Серед них можливо виокремити такі:

– недоліки, пов'язані із постановкою запитань перед експертом (невірне формулювання, не вичерпний перелік питань, копіювання запитань з довідників без прив'язування до обставин конкретної справи та необхідності їх постановки перед експертом, формулювання запитань, які не відносяться до компетенції експерта тощо);

– недоліки, пов'язані з підготовкою зразків для порівняльного дослідження (недостатня кількість зразків, котрі направляються на дослідження, їх неякісність, тощо);

¹ Більш докладно див.: Справочная книга криминалиста / под ред. Н.А. Селиванова. – М.: Изд-во НОРМА, 2000. – С. 489–712; Росинская Е.Р. Настольная книга судьи: судебная экспертиза / Е.Р. Росинская, Е.И. Галяшина. – М.: Проспект, 2010. – С. 219–456; Сорокоотягина Д.А. Теория судебной экспертизы: учебное пособие / Д.А. Сорокоотягина, И.Н. Сорокоотягин. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2009. – С. 303–426.

– **недоліки**, пов'язані зі складенням постанови про призначення відповідних експертиз (не належне відображення обставин справи, за яких було виявлено та вилучено сліди, а також обставин, за яких виникає необхідність у проведенні судової експертизи, тощо) та ін.

Окремим пунктом стоять **недоліки**, пов'язані із не призначенням відповідних експертиз, за необхідності їх призначення, а також з призначенням зайвих експертиз, за відсутністю потреби у використанні спеціальних знань в формі судової експертизи.

Наведений перелік **недоліків**, свідчить про достатню поверховість використання практичними працівниками можливостей зазначеного інституту спеціальних знань, що значно звужує канали надходження доказової інформації в процес розслідування. У зв'язку із цим, виходячи із аналізу механізму вчинення крадіжок нафти та нафтопродуктів із магістральних трубопроводів, з урахуванням перспективи вилучення додаткових об'єктів під час проведення слідчих дій (оглядів, обшуків, виїмок за місцем мешкання підозрюваного, зберігання викраденого тощо), можливо запропонувати наступний типовий перелік судових експертиз, призначення яких є оптимальним для розширення та формування доказової бази винності підозрюваних на початковому етапі розслідування зазначеного різновиду злочинів:

– **нафтопродуктів та наливно-мастильних матеріалів** (за її допомогою можливо встановлення загальної родової (групової) належності нафти та нафтопродуктів, виявлених на місці події та вилучених у підозрюваних, з нафтою та нафтопродуктами, що транспортуються в магістральному трубопроводі, а також віднесення досліджуваного об'єкту (за родовими та груповими ознаками) до певної категорії у відповідності до існуючих науково-технічних класифікацій та найменування товарної продукції. Також за допомогою цієї експертизи можливо виявити на предметі-носії (одягу, речах підозрюваних, ємностях, котрі використовуються ними для зберігання викраденого, предметах, за допомогою яких здійснювалась крадіжка – саморобних пристроїв для викрадення нафти, шлангах високого тиску, шарових кранах, металевих конструкціях, призначених для свердлення труб під тиском тощо) нафти чи нафтопродукту із подальшим їх ототожненням з нафтою чи нафтопродуктами, вилученими на місці події та з магістрального трубопроводу);

– **трасологічна** (зокрема: *дактилоскопічна* (надає можливість ідентифікувати підозрюваних за слідами пальців рук, вилученими на магістральному трубопроводі біля пристрою врізання, його складо-

вих елементах, інших знаряддях та засобах вчинення злочину, тощо), *слідів взуття та слідів транспортних засобів* (надає можливість встановити кількість співучасників злочину, марки автомобілів, які ними використовувались, а при кваліфікованому вилученні цих слідів та виготовлені зліпків ідентифікувати за ними взуття підозрюваних та використовуваний автотранспорт), *слідів знарядь злочину та інструментів* (надає можливість ототожнення слідів виявлених на врізанні та робочих частинах слюсарного, токарного інструменту, електро- чи газозварювального устаткування, вилученого в підозрюваних), *встановлення цілого по частинах* (надає можливість встановити, що будь-які складові врізання та частини її конструкції – пагрубки, гумові шланги, раніше складали єдине ціле із вилученими в підозрюваних залишками металевих або гумових труб);

– *техніко-криміналістична експертиза документів* (за її допомогою можливе встановлення виду устаткування для виготовлення бланків супровідних документів на перевезення викрадених нафти та нафтопродуктів, відбитків печаток та штампів на них та їх ототожнення з пристроями для друку, печатками та штампами, вилученими у підозрюваних);

– *почеркознавча* (надає можливість ідентифікації підозрюваного за рукописними записами та підписами на бланках супровідних документів за якими транспортується або надається легальне походження викраденим нафті та нафтопродуктам);

– *грунтознавча* (за її допомогою можливе встановлення загальної родової (групової) належності ґрунту в місці врізання та ґрунту, виявленого на знаряддях злочину (лопатах, граблях), одязі та взутті підозрюваних, а також на різноманітних вузлах та агрегатах належних їм чи взятих в оренду транспортних засобів);

– *біологічна* (надає можливість ідентифікувати підозрюваних за слідами біологічного походження, наприклад слиною, залишеною на недопалках, пляшках, які можуть бути виявлені на місці події);

– *ботанічна* (надає можливість встановлення давності виготовлення врізання за проростанням (вростанням) кореневої частини трав'яного покриву дереву).

Безумовно, наведені можливості судових експертиз не вичерпують всього різноманіття варіантів застосування цих даних в інтересах розкриття та розслідування крадіжок нафти та нафтопродуктів із магістральних трубопроводів. Виходячи з механізму вчинення крадіжок нафти та нафтопродуктів із магістральних трубопроводів та слі-

дової картини на місці події, вважаємо, що проведення цього комплексу експертиз є обов'язковим на початковому етапі їх розслідування. Однак, за наявності додаткових слідів злочину цей перелік може бути доповнено.

УДК 343.98

А.І. Анапольська
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри
організації розслідування злочинів
(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка)

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВО-БУХГАЛТЕРСЬКОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПО СПРАВАХ ПРО ЗЛОЧИНИ, ВЧИНЕНІ У СФЕРІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ РОЗРАХУНКІВ

У статті досліджено сутність, предмет і завдання судово-бухгалтерської експертизи, визначено її об'єкти, а також особливості підготовки й призначення по справах про злочини, вчинені у сфері функціонування електронних розрахунків. Проаналізовано найбільш загальні недоліки, які допускають слідчі при підготовці та призначенні судово-бухгалтерських експертиз, запропоновані шляхи їх подолання.

Ключові слова: судово-бухгалтерська експертиза, об'єкти судово-бухгалтерської експертизи, бухгалтерський облік й аналіз господарської діяльності, висновок експерта-бухгалтера, електронні розрахункові операції.

В статье исследованы сущность, предмет и задачи судебно-бухгалтерской экспертизы, определены ее объекты, а так же особенности подготовки и назначения по делам о преступлениях, совершаемых в сфере функционирования электронных расчетов. Проанализированы наиболее общие недостатки, которые допускают следователи при подготовке и назначении судебно-бухгалтерских экспертиз, предложены пути их преодоления.

Ключевые слова: судебно-бухгалтерская экспертиза, объекты судебно-бухгалтерской экспертизы, бухгалтерский учет и анализ хозяйственной деятельности, вывод эксперта-бухгалтера, электронные расчетные операции.